

نگارخانه در غزلیات بیرونی و کناری بررسی موسیقی نظم بحر

نگارش: مهناز حمیدی

بامقدمه ای از: دکتر عارف کمرپشتی

هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی بابل

سرشناسه: حمیدی، مهناز، ۱۳۵۳-

عنوان و نام پدیدآور: بررسی موسیقی بیرونی و کناری در غزلیات نظامی گنجوی/

مهناز حمیدی؛ با مقدمه‌ای عارف کمرپشتی.

مشخصات نشر: بابل: اکسیر قلم، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۱۷۰ ص: جدول: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۹۴۱-۲۱-۰

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

موضوع: نظامی، الیاس بن یوسف، ۵۳۰ ق. - ۶۱۴ ق. -- نقد و تفسیر

Nezami, Elias - ibn yusuf -- Criticism and interpretation

نظامی، الیاس بن یوسف، ۵۳۰ ق. - ۶۱۴ ق. -- بررسی و نقد و تفسیر

شعر فارسی -- قرن ۶ ق. -- تاریخ و نقد

۱۲th century -- History and criticism -- Persian poetry

عروض فارسی -- قرن ۶ ق. -- تاریخ و نقد

۱۲th century -- History and criticism -- Persian language -- Versification

شناسه افزوده: کمرپشتی، عارف، ۱۳۵۱ -، مقدمه نویس

شناسه افزوده: نظامی، الیاس بن یوسف، ۵۳۰ ق. - ۶۱۴ ق. -- بررسی و نقد

رده بندی کنگره: ۸۲۰ PIR

رده بندی دیویی: ۸۱۲/۲۳

شماره کتابشناسی ملی: ۸۸۱۶۷۲۷

بررسی موسیقی بیرونی و کناری در غزلیات نظامی گنجوی

نگارش: مهناز حمیدی

ناشر: اکسیر قلم

طراحی جلد و صفحه‌آرا: اعظم حسین زاده

سال چاپ: اول ۱۴۰۱

شمارگان: ۴۰۰ نسخه

قیمت: ۹۵۰۰۰ تومان

دفتر مرکزی: بابل. خیابان مدرس. خیابان رسولی ۲۴ (ماکان

سابق) نرسیده به بنیاد علمی حریری. نبش ابن سینا ۶

۰۸۵۰ ۲۱۷ ۰۹۱۱ - ۳۲۳۲۵۹۴۹ ۰۱۱

www.exireghalam.ir

Email: Exirpub@yahoo.com

@exireghalam_pub

فصل اول: چارچوب نظری پژوهش

۱۵	
۲۳	هنر چیست
۲۳	اقسام هنر
۲۴	شعر
۲۶	تفاوت شعر و نظم
۲۶	موسیقی شعر
۲۷	پیوند موسیقی و شعر
۲۸	انواع موسیقی شعر
۳۰	شعر و وزن
۳۰	وزن چیست؟
۳۱	وزن هجایی و وزن عروضی
۳۱	وزن هجایی
۳۳	عروض
۳۴	سابقه عروض
۳۴	بیت
۳۵	مصرع
۳۵	واج
۳۶	ارکان یا افاعیل عروضی
۳۷	تقطیع
۳۸	ارکان مشهور
۳۹	اوزان اشعار فارسی
۳۹	نام بحر ها
۳۹	بحور متفق الارکان
۴۰	بحور مختلف الارکان
۴۰	دوایر اوزان

www.ketab.ir

۴۲	اجزاء و بحور سالم و غیر سالم
۴۲	زحافات بحرهای متفق الارکان
۴۳	زحافات بحرهای مختلف الارکان
۴۶	قافیه
۴۷	حروف قافیه
۴۸	حرکات قافیه
۴۹	عیوب قافیه
۴۹	اصناف و انواع قافیه
۵۰	حدود قافیه
۵۰	قافیه بدیعی
۵۱	ردیف
۵۱	سودهای ردیف
۵۲	زبان‌های ردیف
۵۲	تحوّل ردیف در شعر فارسی
۵۲	حاجب
۵۲	سابقه ردیف
۵۳	علّت توجه ایرانیان به ردیف
۵۳	غزل
۵۳	معنی لغوی غزل
۵۳	غزل در اصطلاح ادیبان
۵۴	موضوعات غزل
۵۴	محاسن غزل
۵۴	نگاهی به سیر غزل فارسی
۵۶	نگاهی به عوامل دگرگونی غزل
۵۷	معنای غزل در آثار قدما
۵۸	دگرگونی اندیشه‌ها و مضامین غزل

۵۹	عشق
۵۹	شکوه و شکایت و بند و اندرز

فصل دوم: معرفی نامه و آثار

۶۳	احوال نظامی
۶۴	آثار نظامی
۶۵	دیوان نظامی
۶۵	معلومات نظامی
۶۶	پزشکی
۶۶	اخلاق و ایمان و توحید و عرفان
۶۷	زهد و تقوی
۶۸	سرود اسعر
۶۹	عصر زندگی
۷۱	پیروان روش نظامی
۷۳	نظامی در خارج از ایران
۷۴	مدت عمر
۷۵	رحلت
۷۵	مرقد
۷۶	ذکر نمونه‌هایی از مثنوی‌ها و قصاید و غزل‌های نظامی گنجوی

فصل سوم: یافته‌ها و تحقیق

۸۵	بحر هزج
۸۵	بحر هزج مسدس اُخرب مقبوض محذوف
۹۲	بحر هزج مسدس محذوف
۹۸	بحر هزج مثنی سائم
۱۰۴	بحر هزج مثنی اُخرب مکفوف محذوف

- بحر هزج مثنیٰ اخرب ۱۰۸
- بحر هزج مسدس مقصور ۱۱۲
- بحر رمل ۱۱۳
- بحر رمل مثنیٰ محذوف ۱۱۳
- بحر رمل مسدس محذوف ۱۲۰
- بحر رمل مثنیٰ مشکول ۱۲۳
- بحر رمل مثنیٰ مخبون محذوف ۱۲۶
- بحر رمل مثنیٰ مخبون اصلم مسبق ۱۲۷
- بحر رمل مثنیٰ سالم ۱۲۸
- بحر رمل مثنیٰ مخبون ۱۲۸
- بحر رمل مثنیٰ مخبون اصلم ۱۲۹
- بحر رمل مسدس مخبون مقصور ۱۲۹
- بحر رجز ۱۳۰
- بحر رجز مثنیٰ مطوی مخبون ۱۳۰
- بحر رجز مثنیٰ سالم ۱۳۴
- بحر مضارع ۱۳۷
- بحر مضارع مثنیٰ اخرب مكفوف محذوف ۱۳۷
- بحر مضارع مثنیٰ اخرب ۱۴۱
- بحر مجتث ۱۴۳
- بحر مجتث مثنیٰ مخبون محذوف ۱۴۳
- بحر مجتث مثنیٰ مخبون اصلم ۱۴۴
- بحر مجتث مثنیٰ مخبون ۱۴۵
- بحر مجتث مثنیٰ مخبون اصلم مسبق ۱۴۶
- بحر سریع ۱۴۷
- بحر سریع مطوی مكشوف ۱۴۷

- ۱۵۰ بحر خفیف
- ۱۵۰ بحر خفیف مسدس مخبون محذوف
- ۱۵۱ بحر خفیف مسدس مخبون اصلم مستغ
- ۱۵۱ بحر خفیف مسدس مخبون اصلم
- ۱۵۲ بحر منسرح
- ۱۵۲ بحر منسرح مثنی مطوی مکشوف
- ۱۵۴ بحر متقارب
- ۱۵۴ بحر متقارب مثنی سائم
- ۱۵۴ بحر متقارب مثنی محذوف

فصل چهارم: نتیجه گیری

- ۱۵۷ نتیجه گیری غزلیات نظامی
- ۱۶۰ پیوست ها
- جدول بحر ها و اوزان هائیری در غزلیات نظامی گنجوی به ترتیب
- ۱۶۰ بسامد
- ۱۶۰ بحر هزج
- ۱۶۰ بحر رمل
- ۱۶۱ بحر رجز
- ۱۶۲ بحر مضارع
- ۱۶۲ بحر مجث
- ۱۶۲ بحر سریع
- ۱۶۳ بحر خفیف
- ۱۶۳ بحر منسرح
- ۱۶۳ بحر متقارب

منابع و مآخذ

- ۱۶۷ الف) کتاب ها
- ۱۶۹ ب) پایان نامه ها

ای نام تو بهترین سرآغاز	بی نام تو نامه کی کنم باز
ای یاد تو مونس روانم	جز نام تو نیست بر زبانم
ای هست کن اساس هستی	کوته ز درت درازدستی
در صنع تو کامد از عدد بیش	عاجز شده عقل غایت اندیش
از ظلمت خود رهاییم ده	با نور خود آشناییم ده

(لیلی و مجنون نظامی)

شعر در نزد همه‌ی اقوام و ملل، فرهنگ‌ها و تمدن‌ها بسیار حائز اهمیت بوده‌است؛ چراکه یکی از اساسی‌ترین ابزار برقراری ارتباط و گره زدن انسان‌ها به همدیگر به حساب می‌آمده است. تصاویر بدیع و کلام معجزه‌آسای شعر، وقتی با موسیقی آمیخته می‌شود، اثرگذاری آن بر مخاطب دوچندان می‌گردد. از میان انواع شعر فارسی، گویا غزل، دل‌نشین‌ترین و روح‌نوازترین قالب شعری است که هر مخاطب فارسی‌زبانی را به خود جلب می‌کند؛ زیرا تمام سعی شاعر در قالب شعری غزل، بر این است تا کلماتی را گزینش کند که هم‌چون نام غزل، با مهربانی و لطافت همراه باشد. این یگانه شمردن قالب غزل و برتر دانستنش از دوران گذشته به وسیله‌ی شاعرانی بزرگ، گوشزد شده است. ظهیرفاریابی که خود از استادان و سرآغاز غزل سرایان زبان فارسی است، درباره‌ی غزل گفته است:

ز جنس شعر غزل بهتر است و آن هم نیست

بضاعتی که توان ساختن بر آن بنیاد

قالب غزل را می‌توان اوج لطافت روح و احساس یک شاعر دانست که در کلامش نمود یافته‌است. مخاطبی که با این قالب شعری ارتباط برقرار می‌کند، گویا خودش را در میان وارثان آن می‌یابد. گویا هم خود عاشق است

و هم خود، معشوق، این ارتباط و هم‌ذات‌پنداری با سراینده‌ی غزل، از این قالب شعری، قالبی فراگیر و همه‌پسند ساخته است.

اگر تغزل قصیده را سرآغاز شکل‌گیری قالب غزل فارسی بدانیم، باور خواهیم داشت که این قالب فراز و نشیب‌های فراوانی را پشت سر گذاشته است. قالبی که به نظر می‌رسد در دسته‌بندی‌های حداقل سه گانه‌اش، یعنی عاشقانه، عارفانه و تلفیقی تا پایان قرن هشتم به اوج یختگی خود رسیده است.

بی‌تردید، نظامی یکی از قله‌های رفیع شعر پارسی است که شهرتش را مدیون خمسه‌ی خود است. خمسه یا پنج گنج نظامی، به دلیل زبانی پاک، تصاویری بدیع و پر از استعاره‌های بکر و زیبا، بعد از وی بسیار مورد تقلید شاعران قرار گرفته است؛ شاعرانی نظیر: امیر خسرو دهلوی، سلمان ساوجی، خواجوی کرمانی، جامی، عبدالله هاتفی، وحشی بافقی، مکتبی شیرازی و... به نوعی براساس خمسه‌ی نظامی نظیره‌گویی‌هایی ساخته‌اند. این نظیره‌گویی‌ها به جای آنکه شهرت سراینده‌اش را نمایان سازد، بیشتر بر شهرت نظامی افزوده است؛ زیرا مخاطب براین باور است که اگر در خمسه‌ی نظامی گنجوی، جوهره‌ای وجود نمی‌داشت، این همه در طول تاریخ ادبیات فارسی پس از خود، مورد تقلید واقع نمی‌شد.

این پژوهش که پیش روی شما گسترده شده است، جستاری است در بررسی موسیقی بیرونی و کناری غزلیات نظامی گنجوی. به نظر می‌رسد غزلیات نظامی، حرف و حدیث یک عاشق دلباخته‌ی واقعی است که با تمام وجودش عشق را در هر دو قسم آن، عاشقانه و عارفانه، تجربه کرده است. مصداق را چند بیتی از دیوانش نقل می‌شود:

همه شب براین امیدم که شبیم یار باشی

نه من و نه تو، گر امشب نه برآن قرار باشی